

УДК 81'1:81-1(410.1)

О. А. Москвичова,

викладач

(Херсонський державний університет)

ЛІНГВОСЕМІОТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ МЕТАМОРФОЗИ В АНГЛОМОВНИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ

У статті проаналізовано лінгвосеміотичні механізми формування метаморфози як тропу та літературного явища, виявлено особливості втілення структурно-семіотичній моделі метаморфози (дискурсивної метаморфози) в англомовних британських поетичних текстах XIX-XX століть.

У лінгвістиці поняття "метаморфоза" набуває різноманітних трактувань залежно від певного напрямку її дослідження, а саме: стилістичного (Є. Т. Черкасова, М. І. Черемісіна, Н. Д. Арутюнова); культурно-семантичного (О. М. Афанас'єв, О. О. Потебня); психологічного (З. Фрейд, К.- Г. Юнг); культурно-семіотичного (І. Нечуй-Левицький); структурно-семіотичного (Н. В. Слухай, Л. Ю. Дикарева). Так, метаморфоза розуміється як троп, першоджерело для виникнення інших тропів (метафори, порівняння); літературне явище; переміна; заміна однієї зовнішньої форми на іншу; видозмінення [1: 125]; перетворення, перевтілення, стрибкоподібна чи еволюційна трансмутації (наприклад, смерть або життя); переселення душ, перевтілення, воскресіння, відродження, трансформація [2: 93].

Згідно з останніми дослідженнями метаморфози в межах структурно-семіотичного аспекта, цей троп представляє собою двобічну фігуру перетворення, структура якого зумовлена наявністю певного суб'єкта (лівого боку фігури перетворення) та об'єкта (правого боку фігури перетворення, на який трансформується сам суб'єкт) [3: 4]. Так, структурно-семіотична модель метаморфози схематично може бути представлена наступним чином:

суб'єкт → об'єкт

Ми розуміємо метаморфозу як троп, який передбачає перетворення когось / щось на інше під впливом дії імпліцитної чи експліцитної причини з можливістю повернення у вихідний стан за наступною схемою: *X (a Subject) turns into / transforms into Y (an Object) under the influence of C (a Causer) (ХТОСЬ (СУБ'ЄКТ) перетворюється / трансформується на ЩОСЬ (ОБ'ЄКТ) під впливом дії певної ПРИЧИНИ (КАУЗАТОРА))*. Схема розробленої нами моделі метаморфози ґрунтується на структурно-семіотичній моделі, проте ми доповнюємо її наявністю імпліцитної / експліцитної причини (каузатора):

суб'єкт $\xrightarrow{\text{імпліцитна / експліцитна причина (каузатор)}}$ об'єкт

У статті ми маємо на меті виявити лінгвосеміотичні механізми втілення структурно-семіотичної моделі метаморфози в англомовних британських поетичних текстах XIX – XX століть.

Підґрунтя запропонованої моделі метаморфози складає *принцип інверсії*, який у символізмі розуміється як взаємодія протилежностей, коли певна сутність поступається своїй протилежності: смерть поступається життю, ніч – дню, любов – ненависті [3: 11-12; 4: 162-168; 5: 1-2]. Інверсія співвідноситься з концепцією взаємного перетворення дійсності, її взаємообертанням, протилежністю усіх її сторін та проявів, земних норм та законів (замість дня – ніч, замість сонця – місяць).

Серед основних лінгвосеміотичних механізмів реалізації метаморфози в поетичному тексті можна вказати наступні: відповідність метаморфози її структурно-семіотичній моделі з обов'язковою експліцитністю / імпліцитністю причини трансформації (каузатора); та наявність інверсії, основи для перетворення.

Принцип *каузації*, що вказує на наявність *каузатора* в тексті (зокрема поетичному), реалізується завдяки наявності *лексичних одиниць*, семантика яких відображає певне перетворення, перевтілення, відродження, перехід на новий / вищий щабель екзистенції (смерть, народження, воскресіння, весілля, будь-яка фізіологічна / психологічна зміна особистості, тощо), відповідно до визначення поняття "метаморфоза". Так, у контекст художнього / поетичного тексту метаморфоза вводиться за допомогою наступних *предикатів*: to become, to turn, to transform, to throw, to appear, to be done, to be changed, to acquire appearance, to be incarnated / to be embodied, to be considered, to seem, to return to life / to revive, to be resurrected, to rise / to tower, to blossom, to flow / to run, to merge, to melt, to fall to pieces / to come apart, to blaze up (переклад наш) (ставати, обертати, перетворювати, перекидати, перевертати, з'явитися, зробитися, змінитися, набувати вигляду, втілюватися, виникати, вважатися, здаватися, маритися, оживати, воскресати, возноситися, зацвітати, текти, зливатися, танути, розпадатися, спалахувати [2: 95]).

У сучасній лінгвістиці існує дві моделі реалізації принципу "*каузації*" в художньому / поетичному тексті, залежно від виділення одного з елементів структурно-семіотичної схеми метаморфози. Так, *каузальна модель* залучає в певну мікроподію як агенса (суб'єкт), так і пацієнса (об'єкт), а іноді і сам

інструмент перетворення (каузатор) [6: 21; 7: 131]. Пропозитивна модель розглядає ситуацію-каузацію як цілісну подію, центром якої є предикат – каузатор, оточений суб'єктами (агенсом, пацієнсом) в межах зони каузації [6: 21-22], перетворюючи вказану лінгвістичну ситуацію на таку, важливими елементами якої є всі структурні компоненти, при центральній ролі саме дієслова. Каузальна модель розкриває причину перетворення, але розриває зв'язок між суб'єктом та об'єктом, наголошуючи на основній ролі саме лівого боку фігури перетворення та каузатора-причини. Пропозитивна модель наголошує лише на основній ролі предиката перетворення [6: 21-22].

Підтвердженням реалізації лінгвосеміотичних механізмів функціонування метаморфози в поезії є один з поетичних текстів англійського поета ХХ століття, учасника Першої Світової Війни, Р. Брука "Фрагмент", у контексті якого представлено трансформацію або зміну фізичного стану людини в наслідок її смерті на війні (в поетичному тексті перетворення наводиться курсивом, каузатори – жирним курсивом, предикати – підкреслюються):

"I strayed about the deck, an hour, to-night / Under a cloudy moonless sky; and peeped / In at the windows, watching *my friends* at table, / Or playing cards, or standing in the doorway, / Or coming out into the darkness. Still / No one could see me. / ... / Only, always, / I could see them – against the lamplight – pass / Like coloured shadows, thinner than filmy glass, / Slight bubbles, fainter than the wave's faint *light*, / That *broke* to *phosphorous* *out* in the night, / *Perishing things and strange ghosts* – soon *to die* / To other ghosts – *this one, or that, or I*" (Rupert Brooke [8: 1]).

У контексті запропонованого поетичного тексту представлено дві метаморфози, структурно-семіотичні моделі котрих містять як суб'єкти, так і об'єкти. Суб'єктом першого прикладу метаморфози є "світло" ("the faint light"), яке перетворюється на "фосфор" ("phosphorous") – об'єкт метаморфози. Наведена трансформація ілюструє перетворення абстрактного поняття на абстрактне (світло → фосфор). Каузатором (причиною) цієї метаморфози є представлений у контексті поетичного тексту предикат "спалахнути" ("to break out"), який набуває контекстуального значення "перетворитись", і вказує на наявність пропозитивної моделі каузації, вираженої наявністю певного предиката перетворення. Структурно-семіотична модель даної метаморфози може бути представлена наступним чином:

the faint light	$\xrightarrow{\text{to break out}}$	phosphorous
-----------------	-------------------------------------	-------------

Згідно з контекстом даного поетичного тексту, в ньому представлено ще один приклад метаморфози, який ілюструє перетворення живої людини на мертву (привида). Так, суб'єкт даної метаморфози "я (людина чи солдат) / друзі" ("I" (a person / a soldier) / friends) є зрозумілим за контекстом, підтверджуючись рядками ("*Perishing things and strange ghosts* – soon *to die* / To other ghosts – *this one, or that, or I*"), а об'єкт є експліцитним, представленим у контексті ("привида" / "загиблі солдати" ("ghosts")). Причина (каузатор) даного перетворення втілена завдяки експліцитному пропозитивному предикату "вмирати" ("to die"), а також завдяки імпліцитній номінативній причині метаморфози каузальної моделі – "смерті" ("death"), котра вказує на трансформацію конкретного поняття (живої людини) на абстрактне (загиблу людину). Обидві метаморфози запропонованого поетичного тексту ґрунтуються на інверсії, перетворенні певної сутності на її протилежність (світла на фосфор, солдата на привид). Структурно-семіотична модель другого прикладу метаморфози наведеного поетичного тексту є наступною:

I (a person / a soldier) / friends	$\xrightarrow{\text{to die / (death)}}$	ghosts
------------------------------------	---	--------

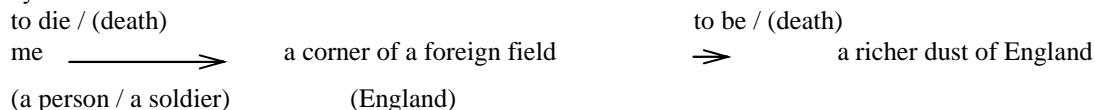
Наявність елементів структурно-семіотичної моделі метаморфози (суб'єкта, об'єкта, каузатора), їх експліцитність або імпліцитність, підтверджується згідно з контекстом поетичного тексту. Для правильного виявлення і трактування всіх елементів даної моделі метаморфози застосовується *дискурсивний аналіз*. Тому, метаморфози запропонованого поетичного тексту є *дискурсивними*. У контексті наступного поетичного тексту Р. Брука "1914 Перемога Солдата" представлено приклад дискурсивної метаморфози:

If I should *die*, think only this of me: / That there's some *corner of a foreign field* / That is for ever *England*. There shall be / In that rich earth *a richer dust concealed*; / *A dust whom England bore, shaped, made aware*, / Gave, once, her flowers to love, her ways to roam, / *A body of England's, breathing English air*, / *Washed by the rivers, blest by suns of home*. / And think, this heart, all evil shed away, / A pulse in the eternal mind, no less / Gives somewhere back the thoughts by England given; / Her sights and sounds; dreams happy as her day; / And laughter, learnt of friends; and gentleness, / In hearts at peace, under an English heaven. (Rupert Brooke [9: 50-51]).

Трансформація запропонованого поетичного тексту складається з одного суб'єкта, зрозумілого за контекстом, та двох об'єктів, і може бути представленою у вигляді наступної схеми: "me" ("a person / a soldier") → "a corner of a foreign field (England)" → "a richer dust of England", яка ілюструє перетворення конкретного поняття на абстрактне, абстрактного на абстрактне за інверсією. За

контекстом солдат асоціює (персоніфікує) себе з Англією, своєю Батьківщиною, тілом якої він себе називає ("A dust whom England bore, shaped, made aware, / Gave, once, her flowers to love, her ways to roam, / A body of England's, breathing English air, / Washed by the rivers, blest by suns of home."), тому в значенні суб'єкта метаморфози ("me") міститься ця асоціація. При перетворенні його на декілька об'єктів цей компонент переходить до них, утворюючи їх контекстуальні значення. Каузатором виступає каузальна імпліцитна "смерть" ("death"), підтверджуючись пропозитивними експліцитними предикатами "to die", "to be" ("shall be") ("вмирати", "перетворитись").

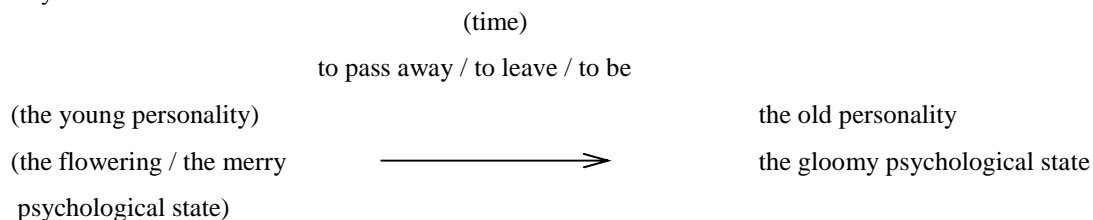
Структурно-семіотична модель даної дискурсивної метаморфози може бути представлена наступним чином:

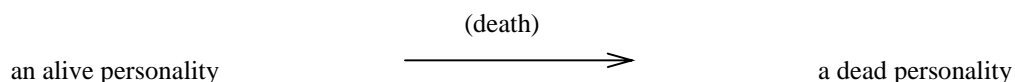
Згідно з визначенням поняття "метаморфоза", трансформація властива фізіологічному або психологічному стану особистості, як доказ її перетворення або переходу на новий щабель екзистенції. У даному випадку, у ролі суб'єкта та об'єкта виступає людина, яка проходить ряд змін з впливом часу або в результаті будь-яких інших каузальних подій. На відміну від британських поетичних текстів ХХ століття, в яких метаморфози особистості зумовлені її смертю, поезії ХІХ століття є багатими на приклади психологічної метаморфози, зумовленої часом. Так, зазначену метаморфозу особистості спостерігаємо у вірші англійської поетеси ХІХ століття Х. Розетті "Травень" ("May"):

I cannot tell you *how it was*; / But this I know: *it came to pass* / Upon a bright and breezy day / When May was young; *ah pleasant May!* / As yet the poppies were not born / Between the blades of tender corn; / The last eggs had not hatched as yet, / Nor any bird foregone its mate. / I cannot tell you what it was; / But this I know: *it did but pass*. / *It passed away with sunny May*, / With all sweet things *it passed away*. / *And left me old, and cold, and grey*. (Christina Rossetti [10: 1; 11: 1])

Даний поетичний текст відрізняється відсутністю суб'єкта метаморфози (лівого боку фігури перетворення), який є імпліцитним, про наявність котрого можна свідчити лише згідно з контекстом поетичного тексту, де зображено внутрішній стан особистості, її настрій, порівняно з весною / розквітлою травневою природою, підтверджуючись рядками "Upon a bright and breezy day / When May was young; *ah pleasant May!* / As yet the poppies were not born / Between the blades of tender corn; / The last eggs had not hatched as yet, / Nor any bird foregone its mate". Психологічна зміна не є зрозумілою навіть для ліричної героїні вірша, є лише згадка про те, що метаморфоза відбулась з закінченням весни (травня) ("I cannot tell you *how it was*; / But this I know: *it came to pass* / ... / I cannot tell you what it was; / But this I know: *it did but pass*. / *It passed away with sunny May* / With all sweet things *it passed away*, / *And left me old, and cold, and grey*"). Останній рядок вірша свідчить про наявність саме об'єкта метаморфози – "старої, холодної, похилої людини" або її "пригніченого психологічного стану" – надаючи можливість стверджувати про двояке перетворення в рамках єдиного контексту, кероване інверсією, а саме конкретного поняття на конкретне (молодої людини → стару людину) або абстрактного поняття на абстрактне (розквітлого, весняного душевного, психологічного настрою особистості → пригнічений, сірий, похмурий внутрішній стан). За контекстом, причиною перетворення є імпліцитний номінативний каузатор – час, а предикати "проходити" / "залишити" / "бути" ("to pass away" / "to leave" / "to be") є пропозитивними сигналами перетворення в рамках зазначеної зони каузації. Структурно-семіотична модель метаморфози наведеного поетичного тексту є наступною:

Подібним за контекстом, але вказуючим на метаморфозу простішої структурно-семіотичної структури є вірш Х. Розетті "Після смерті" ("After Death"), в котрому ілюструється наявність імпліцитного номінативного каузатора "смерті" при наявності лише лівого боку фігури перетворення ("живої людини" / "an alive personality") – конкретного поняття – та правого боку фігури перетворення ("мертвої людини" / "a dead personality") – абстрактного чи конкретного поняття. Пропозитивний предикат-каузатор є відсутнім. Метаморфоза даного поетичного тексту підпорядковується інверсії та наступній структурно-семіотичній моделі:

"The curtains were half drawn, the floor was swept / And strewn with rushes, rosemary and may / *Lay thick upon the bed on which I lay*, / Where through the lattice ivy-shadows crept. / He leaned above me, thinking that I slept / And could not hear him; but I heard him say: / "Poor child, poor child:" and as he turned away / Came a deep silence, and I knew he wept. / He did not touch the shroud, or raise the fold / That hid my face, or take my hand in his, / Or ruffle the smooth pillows for my head: / He did not love *me living*; but once *dead* / He pitied me; and very sweet it is / To know he still is warm *though I am cold*". (Christina Rossetti [10: 3; 11: 1]).

Отже, в контексті британських поетичних текстів XIX – XX століть набувають реалізації лінгвосеміотичні механізми формування структурно-семіотичної моделі дискурсивної метаморфози з експліцитністю або імпліцитністю каузатора, причини перетворення певного суб'єкта на об'єкт, ґрунтуючись на принципі інверсії. Відновити відсутність будь-якого з елементів даної структури метаморфози можна за допомогою дискурсивного аналізу. Проаналізовані нами поетичні тексти надали можливості стверджувати про відсутність суб'єкту структурно-семіотичної структури метаморфози, надаючи змогу зафіксувати і її трансформацію. Слід зауважити, що якщо один з елементів або декілька елементів структурно-семіотичної моделі метаморфози є імпліцитним (чи імпліцитними), не можна стверджувати, про їх відсутність, оскільки аналіз контексту поетичного тексту дає змогу зрозуміти їх наявність та відновити відсутні елементи структури перетворення. Так, ми вважаємо, що запропоновані нами поетичні тексті свідчать про властивість структурно-семіотичної моделі метаморфози трансформуватись, залежно від контексту поезії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Богацький П. Мала літературна енциклопедія / П. Богацький. – Sydney, Australia, 2002. – С. 125.
2. Слухай Н. В. Етноконцепти та міфологія східних слов'ян в аспекті лінгвокультурології / Н. В. Слухай. – К.: КНУ, 2005. – 167 с.
3. Дикарева Л. Ю. Міфопоетика метаморфози і способи її об'єктивації у художньому мовленні: лінгвосоціотичний аспект (на матеріалі прози М. В. Гоголя та М. О. Булгакова): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.02 "Російська мова" / Л. Ю. Дикарева. – К.: КНУ, 2003. – 20 с.
4. Неклюдов С. Ю. О кривом оборотне (к исследованию мифологической семантики фольклорного мотива) / С. Ю. Неклюдов // Проблемы славянской этнографии. – Л.: Наука, 1979. – С. 162-168.
5. Неклюдов С. Ю. О кривом оборотне (к исследованию мифологической семантики фольклорного мотива) // <http://www.enc.mail.ru>
6. Ким И. Е. Контролируемость действия: сущность и структура / И. Е. Ким. – Новосибирск: Изд-во НГПУ, 1999. – 31 с.
7. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М.: Академический Проект, 2001. – С. 422.
8. Brook R. Poetry // <http://www.neilmaybin.pwp.blueyonder.co.uk>
9. Аринштейн Л. М. Английская поэзия в русских переводах. XX век / Л. М. Аринштейн. – М.: Радуга, 1984. – 848 с.
10. Posette Ch. Poetry // <http://www.celtic.Benderweb.net>.
11. Posette Ch. Poetry // <http://www.etext.lib.virginia.edu>

Матеріал надійшов до редакції 04.05. 2009 р.

Москвичова О. А. Лингвосемиотические механизмы формирования метаморфозы в англоязычных поэтических текстах.

В статье проанализированы лингвосемиотические механизмы формирования метаморфозы как тропа и литературного явления, определены особенности реализации структурно-семиотической модели метаморфозы (дискурсивной метаморфозы) в британских поэтических текстах XIX – XX веков.

Moskvichova O. A. The Linguistic-Semiotic Mechanisms of the Realization of Metamorphosis in the British Poetic Texts.

The article, focuses on the analysis of the linguistic-semiotic mechanisms of the formation of metamorphosis as a stylistic device and a literary phenomenon. There were revealed semantic peculiarities of the realization of the structural-semiotic pattern of metamorphosis in the British poetic texts (discourse metamorphosis) of the XIX – XX centuries.